

ZAHARLI VA KUCHLI TA'SIR KO'RSATUVCHI DORI MODDALAR

*Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi Jamoat
Salomatligi texnikumi o'qituvchisi
Abdurahmonov Maxsud Karimovich*

Annotataiya: Ushbu maqolada kuchli ta'sir ko'rsatuvchi dori vositalari va dori moddalari, ularning turlari, dorilar tarkibi va xususiyatlari qo'llanishi haqida ma'lumotlar keltirilib o'tildi.

Kalit so'z: dorilar diagnostikasi, turlari, linimentlar, granullalar

Hozirgi zamon tibbiyotida juda keng ishlatiladigan turli dori moddalar orasida kishi organizmiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan moddalar guruhi va juda kam miqdorda qo'llaniladigan dori moddalar guruhi ham mavjuddir. Bu guruhga zaharli va kuchli ta'sir ko'rsatuvchi dori moddalar kiradi. Ikkala guruhning bir-biridan farqi shundaki, zaharli moddalar grammning mingdan bir, o'n mingdan bir ulushi miqdorda qo'llanilsa, kuchli ta'sir ko'rsatuvchi moddalar grammning o'ndan, yuzdan bir ulushi miqdorida ishlatiladi. Dorixonalarda hamma zaharli moddalar «A» shkafida saqlanadi; kuchli ta'sir ko'rsatuvchi moddalar esa «B» ro'yxatida bo'lib, «B» shkafida saqlanadi. DFning X nashrida 130 ga yaqin zaharli moddalar bayon qilingan bo'lib, ular qatoriga margimush, simobning ko'p birikmalari, alkaloidlar (morfin, atropin, strixnin, kokain) va glikozidlar (digitoksin, neriolin) hamda ayrim o'simlik xomashyolari (strofant urug'i, opiy), sintetik kimyoviy-farmatsevtik preparatlar (dikumarin, promedol va hokazo), galen va yangi galen preparatlari (opiy nastoykasi, opiy ekstrakti, selanid) kiritilgan. DFning X nashridan «B» ro'yxatiga kiradigan kuchli ta'sir ko'rsatuvchi dori moddalar ham ancha keng o'rin oldi. Bular qatoriga galen preparatlari, beladonna, chilibuxa va opiy benzoat nastoykalari, erkak paporotnik, Belladonna ekstraktlari, yurak kasalliklarida beriladigan, tarkibidagi glikozid (adonizid, digolen - neo, lantozid ergotal) bo'lgan yangi galen preparatlari, ayrim gormonal preparatlar (adrenalin, insulin, tireoidin) hamda ampuladagi critmalar, qator tabletkalar, astmaga qarshi poroshok va boshqalar kiradi. Zaharli va kuchli ta'sir ko'rsatuvchi moddalarni boshqa moddalardan alohida sharoitda saqlash, tayyorlash va berish zarur. Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan zaharli va kuchli ta'sir ko'rsatuvchi moddalarni juda ehtiyotlik bilan asrash va baxtsiz hodisalarning oldini olish maqsadida, ularni dorixonadan va dorixona muassasalaridan chiqarilgan. Bu qarorda zaharli va kuchli ta'sir ko'rsatuvchi moddalarni boshqa dorilardan ajratib, alohida shkaflarda saqlash ko'zda tutiladi («A» va «B» shkaflarida). Metalldan yoki yog'ochdan ishlanadigan «A» shkaflning ichki tomonidan qulflanadigan bo'limi bo'lishi kerak. Bu bo'limda quyidagi zaharli moddalar: Arsenit angidrid, natriy arsenat, kuchala, sulema va sianid kislota tuzlari

saqlanadi. «A» shkafli yog'ochdan ishlangan bo'lsa, bu bo'lim tunuka bilan qoplanadi. Shkafning sirtki tomonida «A» «Venena» degan yozuv bo'lishi, eshikning ichki tomoniga dori moddalarning bir martalik va sutkaiik dozalari ko'rsatilgan ro'yxat yopishtirilgan bo'Mishi zarur. Zaharli dori solingan idishlar ustidagi yorliq qora fonga oq bo'yoq bilan yoziladi. Bunda bir martalik va sutkalik dozalar ko'rsatilgan bo'Mishi shart «A» shkafida dori tayyorlashda ishlatiladigan hamma buyumlar masalan, qo'l tarozi, toshlar, havoncha, silindr, voronka va boshqalar bo'lishi kerak. Bu buyumlarning har birini alohida-alohida yuvish lozim. «A» shkafi doim qulflog'liq turishi, zarur bo'lganda ochib darhol qulflanishi va ish kuni tugashi bilan shkaf, albatta plombalanishi yoki muhrlanishi kerak. «A» shkafning kaliti, plombasi yoki muhr dorixona boshqaruvchisi, uning o'rinbosari, bo'lim mudiri yoki shu ishga dorixona boshqaruvchisining buyrug'i bilan maxsus tayinlangan xodim qo'lida bo'ladi. Zaharli dori moddalar saqlovchi dori turi tayyorlangandan keyin retseptar-kontrolyor tomonidan tekshirib ko'rib, muhrlanadi va bemorga berilgunga qadar qulflanadigan maxsus shkafda saqlanadi. «B» shkafda «Heroiea» degan yozuv bo'Mishi, kuchli ta'sir ko'rsatuvchi bu dorilar solingan idishlar ustidagi yorliqlar oq fon ustiga qizil harflar bilan yozilishi, ularda bir martalik va sutkalik dozalar ko'rsatilgan bo'lishi shart. «B» shkafi ish kuni tugashi bilan qulflanishi kerak. «A» va «B» ro'yxatiga kirmaydigan preparatlarning nomlari oq fon ustiga qora harflar bilan yoziladi. «A» yoki «B» ro'yxatiga kirishi kerak bo'lgan yangi dori moddalar dorixona yoki dorixona muassasalariga kelishi bilan «A» va «B» ro'yxatidagi dorilar singari saqlanishi lozim. Tarkibida «A» yoki «B» ro'yxatidagi dori moddalar bo'lgan tayyor dorilar ham «A» yoki «B» ro'yxatidagi dorilar kabi saqlanadi. Dorixona xodimi shunday ro'yxatdagi dori moddalar yozilgan retseptlarning dozasini tekshirib ko'rishi, bemorning yoshini aniqlashi va zaharli yoki kuchli ta'sir ko'rsatuvchi moddaning nomi tagiga qizil qalam bilan chizib qo'yish kerak. «A» yoki «B» ro'yxatidagi dori modda DFda ko'rsatilgan yuqori dozada yozilgan bo'lsa-yu, lekin miqdori so'z bilan yozilmagan yoki undov belgisi qo'yilmagan bo'lsa, dorixona xodimi shu dorining dozasini aniqlash uchun shifokor bilan uchrashishi, telefon orqali gaplashishi yoki xat yozib dozani aniqlashi va dorini aniqlangan doza bo'yicha tayyorlashi lozim. Agar shu yo'llar bilan dozani aniqlash imkoni bo'lmasa, u holda dori DFda kattalar uchun bir martalik yuqori doza deb ko'rsatilgan (bemorning yoshini hisobga olib) dozaning yarmi hisobida tayyorlanadi. Zaharli modda saqlovchi dorilarning hammasini dorixonadan muhrlangan holda «zahar», «ehtiyot bo'ling» degan etiketka yopishtirib, zaharli moddalarning nomlarini ko'rsatgan holda berish kerak. Bundan tashqari, sulema eritmasi solingan idish etiketkasida uning protsent miqdori ko'rsatilishi va kesishgan bilak suyaklar hamda bosh suyak rasmi yopishtirilgan bo'lishi kerak. Dezinfeksiya uchun sulema eritmasi eozin yoki fuksin bilan bo'yalgan holda beriladi (boshqa suyuqliklardan ajratishni osonlashtirish maqsadida). Zaharli va kuchli ta'sir

ko'satuvchi moddalarning zahiralari dorixona va dorixona muassasalarida talab qilinadigan miqdordan ortiq saqlanmaslik kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'ME. Toshkent 2000-2005 yillar.
2. Odam anatomiyasi A. Ahmedov X. Rasulov Toshkent 2013-yil
3. Allayeva. X. Farmakologiya asoslari Toshkent 2019.
4. Toshmuhammedova. A Aliyev. X. Farmakologiya va retseptura 2018